

SITUACIONS DE RISC PER A L'ALUMNAT A L'ENTORN DIGITAL I LES XARXES SOCIALS

Mercedes Martínez Terreros

RESUM

El ciberassetjament escolar (*cyberbullying*), el ciberassetjament a professors (*cyberbaiting*), el ciberassetjament de menors (*grooming*) i el sèxting poden afectar tant alumnat com professorat. Sota aquestes denominacions, que no apareixen en el Codi Penal, s'integren unes conductes que poden donar lloc a diverses figures delictives.

És important sensibilitzar els menors dels riscos de l'ús d'internet, i com han d'actuar si són víctimes de qualsevol d'aquestes formes d'assetjament: posar-ho en coneixement dels progenitors i denunciar-ho a la Policia o la Guàrdia Civil

RESUMEN

El ciberacoso escolar (*cyberbullying*), el ciberacoso a profesoras (*cyberbaiting*), el ciberengaño pederasta (*grooming*) y el sexteo (*sexting*) pueden afectar tanto a alumnado como a profesorado. Bajo estas denominaciones, que no aparecen en el Código Penal, se integran unas conductas que pueden dar lugar a diversas figuras delictivas.

Es importante sensibilizar a los menores de los riesgos del uso de internet, y cómo han de actuar si son víctimas de cualquiera de estas formas de acoso: ponerlo en conocimiento de los progenitores, y denunciarlo ante la Policía o la Guardia Civil

1. INTRODUCCIÓ

Els menors d'edat comencen a usar internet a edats cada vegada més primerenques i arriba a ser d'ús quasi global en la franja de 10 a 15 anys.¹

Als primers usos de caràcter lúdic, s'afegeix la incorporació de manera generalitzada de les tecnologies de la informació i la comunicació en els processos d'aprenentatge, amb la qual cosa els menors d'avui en dia són els anomenats "nadius digitals", ja que han nascut i crescut amb les noves tecnologies.

En aquest context, podem afirmar que, amb caràcter general, internet permet dur a terme activitats que proporcionen beneficis als usuaris menors d'edat (accés a informació, jocs...) i no causen perjudicis a tercers.

1. Segons la Comissió Europea, l'edat en què es comença a navegar per internet és de 7 anys, i des que els menors comencen el camí a la xarxa en van incrementant l'ús progressivament. D'acord amb les dades de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) de 2021, el 95% dels menors utilitza internet i un 66% dels menors espanyols entre 10 i 15 anys té telèfon mòbil.

Ara bé, hem de ser conscients que l'ús d'internet implica certs riscos, més o menys greus, i se n'ha de conscienciar els menors.

Des del **punt de vista de la privacitat i la protecció de dades**, determinats comportaments a l'hora d'utilitzar la informació personal a internet propicien aquestes situacions de risc.

La Llei orgànica 3/2018, de 5 de desembre, de protecció de dades personals i garantia dels drets digitals (LOPDG), garanteix els drets de les persones a decidir sobre les seves dades personals (fins i tot els menors d'edat més grans de 14 anys). Una infracció dels termes que fixa aquesta Llei orgànica és una infracció administrativa, no penal.

Les **dades personals** no són només nom, llinatges, adreça, correu electrònic, número de telèfon, imatge, veu... A més, entre les dades personals es troben també les que són recollides per les galetes (*cookies*) dels llocs web on es navega, la informació de recerques, l'historial de navegació, els perfils en xarxes socials, dades d'ubicació, etc. Per aquest motiu, els menors han de ser conscients:

a) De l'existència dels **seus drets i dels drets dels altres**.

D'una banda, la Declaració de Drets Humans de les Nacions Unides, aprovada per l'Assemblea General el 10 de desembre de 1948, va establir en l'article 12 que "[n]ingú no serà objecte d'intromissions arbitràries en la seva vida privada, la seva família, el seu domicili o la seva correspondència, ni d'atacs al seu honor i reputació. Tothom té dret a la protecció de la llei contra tals intromissions o atacs."

De l'altra, la Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea, signada i proclamada el 7 de desembre de 2000, determina en l'article 7 que "[t]ota persona té dret al respecte a la seva vida privada i familiar, del seu domicili i a les seves comunicacions".

A més, la Constitució espanyola disposa en l'article 39.4 que "[e]ls infants gaudiran de la protecció prevista en els acords internacionals que vetllen pels seus drets".

Per la seva banda, l'article 4 de la Llei orgànica 1/1996, de 15 de gener, de protecció jurídica del menor, estableix en l'article 4 el "dret a l'honor, a la intimitat i a la pròpia imatge" dels menors.

b) Que **algunes actituds impliquen infraccions que poden tenir conseqüències per a ells i el seu entorn personal**.

En aquest article, abordarem com la recollida o difusió d'informació de caràcter personal de manera inadequada en l'ús dels serveis d'internet pot posar en risc el menor i, fins i tot, arribar a constituir una conducta delictiva que origina greus conseqüències a les víctimes i també als seus tutors i familiars.

L'origen d'aquestes conductes pot obeir a diverses causes, entre d'altres:

- La creença que per ser menors no els passarà res (quan l'agressor és menor).
- La sensació d'anonimat i impunitat que proporciona la utilització de mitjans electrònics (sensació que poden tenir tant l'agressor com la víctima).
- El desconeixement que el que s'estigui fent sigui dolent, o que arribi a ser un delictes.

Les conseqüències d'un ús inadequat o inconscient de la informació personal a internet pels menors poden arribar a ser extremadament greus, per la qual cosa es fa necessari educar-los en un ús sostenible dels serveis que ofereix internet fent-los veure, sense almar, que poden acabar cometent un delictes, les conseqüències que ocasionen a les víctimes i les responsabilitats que es poden derivar per a ells, així com per als seus pares i tutors.

De la mateixa manera, és important sensibilitzar-los que poden arribar a ser ells les víctimes dels delictes si no són curosos amb la informació personal que transmeten.

Per aquest motiu, és fonamental conscienciar els menors sobre les conseqüències de conductes que poden arribar a constituir delictes o que poden facilitar a terceres persones, sobretot adultes, la seva comissió i resultar-ne ells les víctimes.

A través d'internet els menors poden cometre delictes relatius a la intromissió en la intimitat, contra la propietat intel·lectual, industrial, apologia del terrorisme, incitació a l'odi i a la violència, delictes d'odi, etc. En aquest article **ens centrarem en aquells delictes que estan directament vinculats a la utilització de la informació personal** com a element que els genera o propicia, atès l'increment en els darrers anys d'aquest tipus de delictes, que poden afectar de manera significativa el desenvolupament natural dels menors.

2. CONDUCTES DE CIBERASSETJAMENT

2.1. Ciberassetjament escolar (*cyberbullying*)

Un de cada tres estudiants ha estat víctima d'assetjament escolar en el món en el darrer mes, segons dades de la UNESCO. Els alumnes que pateixen aquest tipus de violència presenten pitjors resultats acadèmics, són més propensos a patir ansietat, depressió i solitud, i fins i tot es poden plantejar el suïcidi, segons alerta l'organisme de Nacions Unides.

A Espanya, prop del 17% dels alumnes de 15 anys ha patit assetjament escolar, segons l'Informe PISA 2018, de l'Organització per a la Cooperació i el

Desenvolupament Econòmic (OCDE). Encara que aquesta xifra es troba per sota de la mitjana de l'OCDE, del 23%, és motiu de preocupació.²

Les situacions d'assetjament poden produir-se en qualsevol entorn en què es desenvolupa la vida del menor, tant físic com virtual o electrònic.

L'assetjament escolar (*bullying*) és un concepte que fa referència a tota forma de maltractament físic, verbal o psicològic que es produeix entre escolars, de manera reiterada i al llarg del temps.

El ciberassetjament escolar (*cyberbullying*) és una versió en línia, una evolució de l'assetjament escolar, que es duu a terme a través de mitjans digitals o electrònics. Consisteix en la utilització de xarxes de comunicacions (internet, telefonia mòbil, videojocs en línia, etc.) entre menors, ja sigui entre dos menors o, com passa sovint, d'un grup de menors cap a un menor determinat, amb una finalitat d'humiliació, vexació, difamació o assetjament, la qual cosa suposa la comissió d'un delictes.

A diferència d'una situació d'assetjament físic, l'assetjament entre menors mitjançant l'ús de mitjans electrònics permet a l'assetjador fer mal al menor sense restriccions d'horaris ni de situació. L'assetjament arriba al menor en el seu espai més íntim, com és el seu domicili, i té impacte en el desenvolupament del menor, ja que li impedeix viure amb normalitat la seva etapa infantil i adolescent i pot finalment suposar un ancoratge psicològic negatiu en la seva vida com a adult.

L'estrès a què pot estar sotmès un menor objecte de ciberassetjament pot arribar a impedir el normal desenvolupament de la seva personalitat en sentir-se constantment fustigat o vigilat.

Convé estar alerta als indicis que el menor pugui ser víctima d'una situació d'assetjament i intervenir en l'àmbit familiar i escolar per posar fi a aquesta situació. L'agressor, encara que sigui menor, pot enfrontar-se a una eventual condemna penal.

Qualsevol alumne que pateixi assetjament escolar o en sigui testimoni es pot dirigir a:

- **El policia tutor del centre.** A més, la pàgina web <policiestutorib.caib.es> conté una taula on s'indiquen els municipis en què el policia tutor té la possibilitat de comunicar-s'hi via WhatsApp.
- **El telèfon d'ajuda 900 018 018 del Ministeri d'Educació i Formació Professional.** El servei és gratuït, anònim, confidencial, està operatiu les 24 hores, tots els dies de l'any, per a tot Espanya, i és atès per psicòlegs amb el suport de treballadors socials i lletrats. Existeix també un xat, disponible també 24 hores, gratuït i anònim.

2. Font: pàgina web del Ministeri d'Educació i Formació Professional.

2.2. El ciberassetjament a professors (*cyberbaiting*)

El ciberassetjament a professors (*cyberbaiting*) és un concepte que fa referència a l'assetjament a què els menors sotmeten un professor.

L'actuació contra el docent sol començar amb situacions en què es produeix una pèrdua de control per part del professor. Els alumnes, entre d'altres:

- Fan gravacions, per emprar-les en contra del docent.
- Falsegen els perfils dels professors a les xarxes socials amb imatges i manifestacions degradants i humiliants.

No s'han d'entendre aquestes actuacions com una entremaliadura: l'assetjament a professors és un delictes i pot tenir conseqüències: el menor podria ser expulsat del centre i enfrontar-se a una eventual condemna penal.

2.3. El ciberassetjament de menors (*grooming*)

El ciberassetjament de menors (*grooming*) consisteix en accions dutes a terme per adults per guanyar-se la confiança d'un menor d'edat per obtenir una satisfacció sexual mitjançant la consecució d'imatges eròtiques o pornogràfiques del menor i, en molts casos, per preparar una cita amb el menor per fer-lo objecte d'abusos sexuals.

És habitual que l'adult es faci passar per un menor per guanyar-se la confiança de la víctima amb fins d'abús sexual, agressió sexual o pornografia infantil, sense descartar altres tipus de xantatge o extorsió.

L'acostament de l'adult al menor pot ser a través d'internet o del telèfon mòbil, però també pot ser un acostament físic mitjançant qualsevol engany que permeti obtenir qualsevol informació del menor (sobre gusts, hàbits, aficions...), que després pot arribar a ser ciberassetjament en qualsevol de les seves formes.

En ocasions la informació personal proporcionada pels menors facilita aquestes conductes en permetre a l'adult obtenir-la, per exemple, a través de les xarxes socials on els menors solen col·locar informació personal, com fotografies o el número de telèfon. A partir d'aquí, la resta de la informació necessària per assetjar un menor l'adult l'obté del mateix menor mitjançant engany.

2.4. El sèxting i la sextorsió

El sèxting consisteix en la pràctica cada vegada més estesa d'enviar imatges pròpies, fotografies, àudios i/o vídeos íntims o amb contingut sexual (per exemple nu, parcialment nu o en posició insinuant), que són presos i gravats pels protagonistes de les imatges o per terceres persones (amb el seu consentiment) i posteriorment difosos de manera no consentida. El sèxting no és exclusiu de persones adultes, també ocorre entre menors. L'origen es troba en una acció

voluntària i confiada per part de qui pren les seves imatges i les envia, ja que els seus destinataris solen ser persones de la seva confiança, com la parella o els amics íntims (o els permet a ells la gravació consentida).

El problema és que a partir d'aquí es perd el control sobre les imatges, sobre les dades de caràcter personal, i es perd privacitat, ja que poden arribar a tenir una difusió il·limitada.

Sovint la potencial víctima pensa que ningú no el pot reconèixer perquè a la fotografia únicament apareix una part del cos amb la qual aparentment no és possible identificar-lo, però el podrien identificar cercant informació en les dades que conté la fotografia (metadades) o per un detall com el tipus de terminal o de càmera amb què s'ha fet la fotografia, per la seva geolocalització, per l'entorn en què s'ha pres...

Cal tenir present que molts arxius digitals contenen informació addicional al contingut: només cal obrir l'arxiu a l'ordinador i revisar-ne les propietats per esbrinar informació relativa al terminal telefònic o càmera fotogràfica utilitzada, identitat de la persona que ha creat l'arxiu, identitat de la persona que ha revisat el document, etc.

Una conseqüència del sèxting és el que es denomina sextorsió (o extorsió sexual), que és l'ús de les imatges utilitzades en el sèxting amb la finalitat de fer xantatge al protagonista (en ocasions menor d'edat, que pot sentir vergonya pel "què diran" respecte de la família, amics, companys...) obligant-lo a realitzar actes, de qualsevol naturalesa, en contra de la seva voluntat i en perjudici de la seva dignitat.

Com veurem, constitueix un delictes la difusió o cessió a tercers d'aquestes imatges o gravacions, sense autorització de la persona afectada, quan menyscabi greument la seva intimitat.

3. IMPLICACIONS PENALS

3.1. Responsabilitats penals dels menors d'edat

Tractant de l'actuació dels menors a internet i de la possibilitat que cometin accions que vulnerin la normativa vigent, és necessari fer referència a la responsabilitat penal dels menors d'edat. S'haurà d'atendre tant la Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal (en endavant, CP), com la Llei orgànica 5/2000, de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal dels menors.

Els termes que hem vist fins ara (assetjament escolar, assetjament a professors, assetjament a menors i sèxting) no apareixen en el CP. Ara bé, sí que suposen unes conductes que poden donar lloc a diverses figures delictives; les conseqüències, a més de les produïdes per les concretes accions que es realitzin, dependran de l'edat dels menors:

- Els menors de 14 anys són inimputables, per la qual cosa no se'ls exigirà responsabilitat penal pels possibles delictes que cometin. Ara bé, això no exclou que es puguin produir altres conseqüències, ja que, per exemple, podrien donar lloc a la responsabilitat civil dels pares o tutors per tots els perjudicis que s'hagin pogut causar a altres persones.
- De 14 a 18 anys els menors tenen responsabilitat penal per la comissió de tots els delictes tipificats en el Codi Penal, en els termes que estableix la Llei orgànica 5/2000, de 12 de gener, de responsabilitat penal dels menors, que estableix les mesures que poden imposar-los per la comissió de delictes: amonestacions, prestacions en benefici de la comunitat, realització de tasques socioeducatives, permanència en el domicili durant el cap de setmana, internament, etc., a més de la responsabilitat civil que es pugui exigir per danys i perjudicis causats, de la qual responen solidàriament els seus pares i tutors.

3.2. Tipificació de les conductes

A. Delictes d'amenaçes

Aquest tipus de delicte té lloc quan s'amenaça una persona, algú de la seva família o algú amb qui estigui íntimament relacionada de causar-li un mal, constitueixi delicte o no, per exemple, de revelar o difondre fets referents a la vida privada de l'amenaçat o de les seves relacions familiars que no siguin públicament coneguts i puguin afectar la seva fama, crèdit o interès (art. 169 a 171 del CP).

Pot implicar una pena de privació de llibertat que oscil·la entre els tres mesos i els cinc anys, depenent de les circumstàncies de l'amenaça.

B. Delicte d'assetjament (*stalking*)

Quan el menor facilita dades personals seves o del seu entorn familiar, hi ha la possibilitat que aquestes dades siguin utilitzades amb fins il·lícits en perjudici de la seva pròpia intimitat, generant possibles situacions d'assetjament i que podrien materialitzar-se en determinats delictes com el d'assetjament.

L'article 172 ter del CP estableix que "ha de ser castigat amb la pena de presó de tres mesos a dos anys o multa de sis a vint-i-quatre mesos el qui assetgi una persona i porti a terme de manera insistent i reiterada, i sense estar-hi legítimament autoritzat, alguna de les conductes següents i, d'aquesta manera, alteri greument el desenvolupament de la seva vida quotidiana:

"1a La vigili, la persegueixi o cerqui la seva proximitat física.

"2a Hi estableixi o hi intenti establir contacte a través de qualsevol mitjà de comunicació, o per mitjà de terceres persones.

"3a Mitjançant l'ús indegut de les seves dades personals, adquireixi productes o mercaderies, o contracti serveis, o faci que terceres persones es posin en contacte amb ella.

"4a Atempti contra la seva llibertat o contra el seu patrimoni, o contra la llibertat o el patrimoni d'una altra persona propera a ella.

"Si es tracta d'una persona especialment vulnerable per raó de la seva edat, malaltia o situació, s'ha d'imposar la pena de presó de sis mesos a dos anys."

C. Delicte contra la integritat moral: l'article 173.1, paràgraf primer, del CP preceptua que "el que infligeix a una altra persona un tracte degradant, menyscabant greument la seva integritat moral, serà castigat amb la pena de presó de sis mesos a dos anys".

D. Delicte de calúmnies: d'acord amb els articles 205 i 206 del CP, consisteix a atribuir a una persona la comissió d'un delicte, sabent que no és cert. Està castigat amb pena de presó de sis mesos a dos anys o multa de dotze a vint-i-quatre mesos si és amb publicitat i, en un altre cas multa, de sis a dotze mesos i indemnització per danys i perjudicis.

E. Delicte d'injúries: consisteix a humiliar, insultar, ofendre un tercer de manera que lesioni la seva dignitat, menyscabant la seva fama o atemptant contra la pròpia estima. Es castiga amb multa de tres a set mesos i de sis a catorze si es fa amb publicitat (art. 208 i 209 del CP).

F. Delictes de descobriment i revelació de secrets: "Es castiga amb la pena de presó de tres mesos a un any o multa de sis a dotze mesos el qui, sense autorització de la persona afectada, difongui, reveli o cedeixi a tercers imatges o gravacions audiovisuals d'aquella que hagués obtingut amb la seva anuència en un domicili o en qualsevol lloc fora de l'abast de la mirada de tercers, quan la divulgació menyscabi greument la intimitat personal d'aquesta persona" (art. 197.7 del CP).

Aquesta pena s'imposarà en la seva meitat superior quan la víctima és menor d'edat o una persona amb discapacitat necessitada d'especial protecció o els fets s'hagin comès amb una finalitat lucrativa (és a dir, sèxting).

G. Delicte d'inducció al suïcidi, castigat amb pena de presó de quatre a vuit anys (art. 143 del CP).

2.8. Delictes contra la llibertat i la identitat sexual, que es poden cometre utilitzant internet i la informació personal com a mitjans per consumir. L'article 183 ter estableix que:

"1. El que a través d'Internet, del telèfon o de qualsevol altra tecnologia de la informació i la comunicació contacti amb un menor de setze anys i proposi concertar una trobada amb aquest a fi de cometre qualsevol dels delictes descrits en els articles 183 i 189, sempre que la proposta s'acompanyi d'actes materials encami-

nats a l'acostament, ha de ser castigat amb la pena d'un a tres anys de presó o multa de dotze a vint-i-quatre mesos, sense perjudici de les penes corresponents als delictes si s'escau comesos. Les penes s'han d'imposar en la meitat superior quan l'acostament s'obtingui mitjançant coacció, intimidació o engany.

"2. El que a través d'Internet, del telèfon o de qualsevol altra tecnologia de la informació i la comunicació contacti amb un menor de setze anys i realitzi actes dirigits a entabanar-lo perquè li faciliti material pornogràfic o li mostri imatges pornogràfiques en les quals es representi o aparegui un menor, ha de ser castigat amb una pena de presó de sis mesos a dos anys".

4. QUÈ POT FER LA VÍCTIMA?

Tot el que hom fa amb el dispositiu mòbil –telèfon, tauleta tàctil (*tablet*)– o amb l'ordinador a través d'internet deixa empremtes, les quals són eines valuoses que poden utilitzar les forces i cossos de seguretat per identificar les persones que cometen o han comès un delictes.

És molt important que la víctima d'una situació d'assetjament no elimini informació. El registre de trucades d'un terminal mòbil (incloent-hi les trucades amb número ocult), els missatges de correu electrònic, els SMS, les publicacions en xarxes socials, etc., són evidències que faciliten informació als especialistes a l'hora d'identificar un assetjador i, si escau, perseguir-lo.

Cal conservar tota la informació que permeti acreditar davant les forces i cossos de seguretat els fets que causen mal a la víctima de l'assetjament. Els missatges o qualsevol evidència que pugui ajudar a identificar el causant d'un delictes s'han de conservar tal com van ser rebuts, ja que el reenviament o les còpies dels missatges poden suposar la pèrdua de valuosa informació per a la identificació de l'assetjador, la qual cosa dificultaria la tasca dels investigadors a l'hora d'analitzar les possibles proves o evidències que acrediten una situació d'assetjament.

Pot ocórrer que l'assetjador publiqui en un fòrum, web o xarxa social missatges amb la intenció d'assetjar el menor i que aquests missatges siguin eliminats per l'assetjador passats alguns minuts o quan l'assetjador té constància que la seva víctima ha llegit el missatge. En aquests casos és recomanable que es faci una captura de pantalla o una fotografia de la pantalla i es conservi per facilitar-la als jutges i a les forces i cossos de seguretat quan sigui necessari.

5. PREVENCIÓ

Els adults que participen en l'educació del menor (familiars, educadors, etc.) han de tenir en compte que potser el menor no hagi assolit el grau de maduresa intel·lectual necessari per a poder valorar la intimitat i la privacitat de la seva

família, la seva pròpia o la d'altres persones. Per prevenir el menor davant d'accions de tercers que puguin perjudicar la seva intimitat i privacitat, més enllà de la configuració de mecanismes de control parental, per tal de conscienciar-lo dels possible riscos, s'hauria de tenir en compte el següent:

- a) El menor ha de saber identificar "privacitat" i "intimitat", i ha de ser conscient d'aquelles dades personals, seves o d'altres persones, que està compartint a internet (dispositius mòbils, missatgeria instantània o xarxes socials, etc.), que són la clau que permet accedir a altres persones a part de la seva intimitat. Per això, el menor ha de reflexionar també sobre qui pot tenir accés a la seva informació personal i la manera de comprovar-ho (contactes, seguidors, amics, etc.).
- b) És recomanable que els progenitors revisin amb el menor les opcions de configuració dels seus perfils (WhatsApp o xarxes socials) per tal d'identificar qui té accés a la seva informació personal i que intentin utilitzar les opcions existents per permetre que únicament els seus amics, contactes i coneguts tinguin accés a aquesta informació.
- c) Cal fer veure al menor que quan les persones intercanvien el seu número de telèfon, la seva adreça de correu electrònic o qualsevol dada personal, ho fan amb la finalitat de mantenir contacte mutu i que mai no han d'utilitzar aquestes dades per fer mal a una altra persona.
- d) El menor ha de tenir en compte que cada persona decideix sobre les seves dades personals i mai no ha de prendre decisions sobre les dades personals d'altres persones: mai no ha de cedir dades personals a tercers i en especial als que li siguin desconeguts. Aquesta qüestió és especialment rellevant en el context de les xarxes socials, en què amb un simple clic n'hi ha prou per compartir informació personal de tercers.

Finalment, la disposició addicional primera de la **Llei 1/2022, de 8 de març, d'Educació de les Illes Balears**, regula la convivència als centres educatius i estableix:

- "1. El Govern ha de regular l'exercici de la convivència en els centres educatius en el marc de la Convenció sobre els drets dels infants amb una orientació educativa i de mediació per a la resolució pacífica dels conflictes que es puguin produir.
- "2. La conselleria ha d'adoptar les mesures necessàries per a la prevenció de situacions d'assetjament escolar i ha d'establir els protocols adients per assegurar als afectats l'assistència adequada i la protecció del dret a la intimitat. Així mateix ha de posar a disposició dels centres els mitjans necessaris per atendre les situacions de risc d'assetjament escolar. En cas que resulti imprescindible, es poden adoptar mesures

extraordinàries d'escolarització i, en l'àmbit del personal docent, mesures extraordinàries de mobilitat si fos necessari.

- "3. Les normes d'organització i funcionament dels centres o el reglament de règim interior en el cas dels centres privats concertats, han d'incloure mesures per al foment de la convivència i han de determinar les mesures correctores aplicables en el cas que siguin necessàries".

Si qualcú té coneixement de l'existència de fotografies, vídeos o àudios de contingut sexual o violent que circulen per internet sense el coneixement de les persones afectades, pot sol·licitar que siguin retirats a través del Canal Prioritari de l'Agència Espanyola de Protecció de Dades.

A més, dues entitats importants per a la defensa i la protecció dels menors en les TIC són:

- La Brigada d'Investigació Tecnològica de la Policia Nacional (BIT), que té entre les seves funcions vetllar per la seguretat dels internautes i dels ciutadans en general.
- La Secció de Menors de l'Oficina de Seguretat de l'Internauta de l'INCIBE (Menores OSI).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Guies de l'Agència Espanyola de Protecció de Dades, disponibles a la pàgina web <www.tudecideseninternet.es>:

- Guía para centros educativos.
- Sé legal en Internet (Guía para jóvenes).
- No te enredes en Internet (Guía para jóvenes).
- Enséñales a ser legales en Internet (Guía para familiares y profesores).
- Guíales en Internet (Guía para padres y profesores).
- Cloud en el sector educativo.
- Orientaciones para centros educativos privados.
- Guía de seguridad y privacidad en Internet, en col·laboració amb l'Instituto Nacional de Ciberseguridad (INCIBE).
- Protección de datos y prevención de delitos.

2. Davara Fernández de Marcos, Laura (2017). «Menores en Internet y redes sociales: Derecho aplicable y deberes de los padres y centros educativos. *Breve referencia al fenómeno Pokémon Go*». AGENCIA ESPAÑOLA DE PROTECCIÓN DE DATOS i AGENCIA ESTATAL BOLETÍN OFICIAL DEL ESTADO.